

CULTURA CREȘTINĂ

APARE, CU EȘCEPTIA LUNILOR IULIE ȘI
AUGUST, LA 1 ȘI 15 v. A FIECĂREI LUNI.

Abonamente:
Pe un an: C 10.
Pe 1/2 an: C 5.
În străinăt.: frs. 15.
Numărul 50 bani.

COMITETUL DE REDACȚIE:
Dr. Ioan Sâmpăleanu, Ștefan
Roșianu, Dr. Victor Macaveiu,
Dr. Alexandru Nicolescu și
Dr. Alexandru Rusu.

Redacția și Admi-
nistrația: »Cultura
Creștină«. Blaj—
Balázsfalva.

De vorbă în fața Sionului românesc.

I.

Suntem creștini — și adevărat creștinește voim să
și trăim. Chiar pentru aceea greu povârniș trebuie să
urcăm; avem însă nădejde în puterile proprii și în drep-
tatea lui Dumnezeu.

În vârtejul zilelor noastre, când par'că simțim cum
indignată se leagănă ordinea morală sub greutatea rela-
tivismului fatal ce o apasă: e adevărată artă a ști să'ți
tragi jugul unei vieți cinstite.

Oricât ai fi de optimist și de idealist: te pipernicești
de durere și firea ți-se revoltă nu odată, când vezi cât
tupeu, câtă minciună și nedreptate își țese cocotindu-se,
rețeaua printre straturile omenești. — Și scârbit până în
suflet — trebuie să asiești la toate aste, dupăce trebuie
să trăești; căci n'ai dreptul a'ți curma zilele.

Cu inima strâmtorată și toropit bătătorești, zi de zi,
cărările, pe cari te îndrumă chemarea ta în viață; și tot
cu grija în oase întimpini fiecare clipă venitoare, ce nu
poți ști, de nu'ți dărîmă cumva și ea cetăți întregi de
agoniseală curată.

Aste însă n'au să ne înfrice! Hristos Dumnezeu a zis, că trebuie să fie scandale. — Noi apoi știm, că aurul în foc se lămurește, iar virtutea — ca să împrumutăm graiul apostolului neamurilor — se desăvârșește între slăbiciuni. Dacă e drept, că mila lui Dumnezeu e mai mare decât cea mai mare fărădelege, atunci trebuie să fie și ajutor dumnezeesc, mai mare decât sarcina cea mai mare. Când ar fi să ne spăriem de toată umbra — ar trebui să stăm vecinic pe loc. Dar lumea se mișcă, universul, zărilor, totul își are mișcarea, ba însaș esența vieții se razimă în mișcare; — cum am stă deci numai noi cu mâinile în sân, noi oamenii preamăriți de Dumnezeu cu suflet, cu simțiri și cu organe de manifestare, fie ca singuratici, fie ca corporațiune!

II.

Suntem și noi Români — popor cu suflet și cu credință creștinească. A răsărit darul Domnului și preste noi, îngropații vieții: acum vre-o 200 de ani, și fulgere de lumină providențială au străbătut de atunci, prin toate inimile strănepoților lui Traian.

Și când s'a urnit acest munte de popor, după o robie de 16 veacuri lungi, — doine vechi și străvechi dorințe au desamorțit în mii de piepturi chinuite, iar cu puțin mai în urmă: ca un tropar de obștească înviere s'a ridicat în slavă, preste văi și munți de aur, imnul deștep-tării noastre »din somnul cel de moarte«.

Când s'au unit Români Ardeleni — la stăruințele dinastiei Habsburgilor — cu credința Romei în 1700: s'a întrezărit și pentru ei un viitor cevaș mai vrednic de suferințele și resignarea multelor veacuri de amar.

Era vorba nu despre întemeierea unei împărății românești, ceeace nu putea fi interesul casei domnitoare; era însă, da, vorbă despre înălțarea noastră atât morală, cât și materială.

Cei dela putere, oameni și ei cu credință, au cumpănit în mintea lor nenumăratele noastre jertfe fără de răsplătă, prestate în decursul atâtor vremi: au căutat deci cărări de apropiere, pentru ca apoi cu atât mai ușor să afle modul unei recompense creștinești. — Au apelat la demnitatea noastră națională în accepciunea mai înaltă a cuvântului, au stăruiț să ne facă oameni întregi, și cel puțin atât de conștii de sine și de stăpâni preste ceea ce avem, ca și alte popoare de sub acelaș sceptor. O operă atât de mare însă, aveă lipsă de fundament solid; trebuiau pilastrii morali tari, cari să nu se clătine ușor. — Eră deci firesc ca mântuirea noastră să se înceapă cu educarea inimii, ori mai limpede, cu regenerarea noastră în ale religiunii.

Și nici că s'ar fi aflat alt mijloc mai potrivit, decât chiar Roma. Aceeaș Romă, care ne-a făcut coboritori din zei, dându-ne ființa trupească, era acum menită să ne nască a douaoră: sufletește. — Și așa s'a și întâmplat. — Vulturi alăptați la sinul ei, au trecut piscurile brazilor cât cerul și și-au clădit cuiburi în Ardeal; iar după ce ne-au văzut treziți pe noi Ardelenii și ne-au ridicat și zidurile unei Rome mici, au trecut cu G. Lazăr granițele noastre, spintecând cu aripile lor bezna fanariotă din regatul românesc de azi.

Făcliile erau deci aprinse la intervalele convenite, și Roma părea a fi făcut minuni. — Dar bag'seama n'a fost să fim chiar noi cei cu norocul în sin; căci nici nu se pornise de-a binele procesul de fermentație sufletească: când stafii cobitoare din orient cu minciuni și apucături păgânești ni-au spart rândurile abia închegate. Ne-au îndușmănit pe frate cu frate, și au făcut din întreg veacul al XVIII-lea un lung șirag de sfadă românească. Ne-au și făcut de răsul tuturor.

Vorbă adevărată: sfada e puiul mizeriei. Cum alte pricine mai de seamă nu ne-au agitat în primele mo-

mente ale trezirei, scamatori astuți s'au folosit de naivitatea noastră și ne-au învrăjbit pe tema confesiunii, — lucrul cel mai gingaș și chiar de aceea, și cel mai funest în urmări.

De atunci și până azi a mai trecut o altă sută bună de ani. Duhurile s'au mai calmat, am făcut și nițică ispravă; ne doare însă când știm, că numai dela noi ar fi atârnat să fim azi alți oameni, nu să fim siliți a cerși vecinic la porți zăvorite, dinlăuntru cărora se aduc verdicte și paragrafe pentru noi, dar fără noi.

Azi trăim mai pacinici între noi, căci ne-au apropiat de olaltă loviturile grele, cari au atins și ating rândurile noastre slabe, dar — care om cu durere de neam nu înțelege și nu va recunoaște, în adâncul conștiinței sale cel puțin, câtă pagubă nespusă am îndurat noi Românii de pretutindenea, în urma nestatorniciei noastre față de credința Romei, dela care am fi putut atât de mult aștepta în interesul viitorului nostru?!

Nu știm cine și câți și-au răscumpărat mai greu necredința față de legătura cu Roma decât chiar noi: fi ei trupești. Alte popoare au știut și știu aprecia valoarea legăturii cu credința romană; noi însă, ca Români din viță romană, nu am știut și nici azi nu știm îmbrățișa după cuvenință Cuvântul Romei, par'că noauă ne-ar grăi evangelistul Ioan când scrie: »Intru ale sale a venit, și ai săi pe dânsul nu l-au primit«.

Am dori să știm, ce i-ar fi stricat ori i-ar strică românimei și azi credința Romei, care absolut nu alterează nici istoria, nici limba, nici uzanțele cerimoniale, nici dătinile bătrânești, nici psihologia popoarelor, — și a cărei unică pretenziune culminează în conducerea sufletelor înspre fericirea cerească și pământească?

Am dori apoi să știm, ce folos avem noi Ardelenii, că suntem divizați în două tabere: »uniți« și »neuniți« ? — Nimic.

Că biserica neunită din Ardeal se »laicisează« pe zi ce merge tot mai mult — e adevăr, ce nu-l va tăgădui nici un neunit. Departe de-a ținti să bruscăm sentimentele și convingerile oneste ale altora, — ne vor concede însă și frații din cealaltă tabără, că: bisericile goale, amvonurile amuțite, preoțimea preterată și superstițiile norodului de rând, împărăchiate cu necredința celor inteligenți (fie apoi ori în tabăra noastră, ori într'a lor) sunt tot atâtea piroane ruginite în trupul românismului, și ne fac să ne gândim la o droaie de simple reuniuni de înmormântare, ori de cântări și — de reculegere profană; sau în cel mai bun caz ne îndrumă gândul la sectele protestante și porodițele lor, cari n'au taine, nici jertfă de altar șcl., în vreme ce D. N. I. Hristos cu totul alte concepte a avut despre instituțiunea Bisericii sale!

III.

La focul Romei, cel din 1700, azi numai o frântură din Români mai stă strajă. — Credincioși mamei lor trupești și sufletești ei formează azi cam jumătate din Români Ardeleni; aceștia sunt: »Uniții Ardeleni« cu metropola lor în Blaj.

Suntem mândrii cești mai puțini, cu numele nostru de Români ortodoxi uniți cu Roma noastră străbună, dar în acelaș timp: cu durere vedem mulțimea de frați, cari ne-au întors spatele sceptici și au luat-o din nou spre acelaș imperiu de ortodoxie dubie, care ne țină amoriți în lungul alor 16 veacuri întunecoase. Intru adevăr! S. noastră Unire cu trecutul ei frumos fără de asămănare, păstrând toate comorile tradițiunilor naționale românești, cu ascheză puternică, cu preoțime cultivată, cu însemnate scutințe (în dările de »cult« șcl.), are și garanța sigură a unui viitor mai luminat: și cum de n'au ajuns încă nici azi să priceapă »S. Unire« după cuvenință — toți Români de bine!?

Vor fi multe, poate și prea multe piedecile în calea noastră, provenite, mai mult ori mai puțin, din »conservativismul« firii noastre. — Dar să punem mâna pe inimă, și să mărturisim și fața cealaltă a păcatului: să arătăm și asupra noastră, căci și nouă »uniților« ne revin niște procente de vinovăție, când stăm să punem în cumpănă pricinile, pentru cari unirea religioasă a tuturor Românilor se mai pare încă și azi o problemă grozavă!

Sfiirea noastră întru mărturisirea pe față a convingerilor noastre, între împrejurările în cari trăim, nu ne poate fi virtute.

Se întâmplă să vezi nu odată, cum apostoli de ai noștrii ies cu felinarul credinței noastre în lumea răutăcioasă de azi — smeriți de-ai crede, că se topesc sub smerenia lor — iar contrarii mai practici, le suflă îndrăzneți felinarul din mână, și le i-au astfel voia de apostolie agilă.

Noi ne-am legănat prea mult în credința patriarhală că, fiind noi în posesiunea sigură a adevărului, n'avem lipsă de militare pronunțată pe terenul de luptă, dupăce și așa avem să învingem. Am uitat însă un lucru de căpetenie. Am uitat anume, că avem de a face cu oameni, cari și adevărul dumnezeesc îl primesc numai cu greu.

Deocamdată salutăm cu dragoste înțeleptele porniri de îndrumare sănătoasă, cari, în vederea lipsurilor, au luat în planul dintâiu, cel mai urgent lucru: regenerarea presei noastre amorțite.

Am pomenit la începutul articolului despre zăgăzurile imorale, câte i-se pun omului cruce, și îi închid cărările înspre bine. — Față de aceste am pus însă încrederea în Dzeu și în puterile proprii.

Pornim la drum îngândurați, ca cei doi ucenici înspre Emaus; nu știm ce mai poate aduce ziua de mâine, — dar am pornit, căci vremea-i scurtă, iar drumul lung.

I. Roșiu.

Importanța lecturii.

(Scrisoare)

(II)

Scumpul meu prietin, continuând de unde am întrerupt în scrisoarea trecută, mă încerc, să răspund la întrebările: ce și cum trebuie să cetim? E lucru firesc, că lectura numai așa ne va fi spre folos, numai așa ne va înmulți capitalul intelectual și moral, dacă va fi bună. Lumea înțeleaptă alege, de sămânță, esemplarele cele mai întregi, mai sănătoase, mai bune și mai frumoase. Aceasta, când e vorba de bunurile materiale. În alegerea sămânții pentru suflet însă nu-i prea alegătoare. Roadele dovedesc. Pe lângă toată lectura ce se face, faptele sunt tot mai rele, mai amărîte, mai proaste. Datorința noastră e, să alegem și sămânța sufletului nostru, să alegem cărțile bune. Aceasta se impune deosebit în timpul de față, când cărțile, revistele, ziarele se îmbie pretutindenea: în librării, în piață, pe strade, la gări, pe tren, pe corăbii, în bibliotecile mari ale orașelor și, la comune, în bibliotecile diferitelor societăți și tovărășii. Să grijim, că aici prea des se dovedește, că nu-i tot aur ce lucește. Titlul cărților nu corespunde totdeauna cuprinsului. Hârtia fină, tiparul bine îngrijit, legătura artistică și luxoasă și eleganța limbei, ce se laudă, sunt de atâtea ori ca spoiala mormântului, iar ieftinătatea prețului, în multe cazuri, e o încercare de a înșelă, fiindcă și prețul acela e cu mult mai mare decât valoarea principiilor depuse în carte. Pruncii, atât în familie, cât și în școală, se fac atenți la plantele, — deosebit la bureții veninoși. Atențiunea aceasta trebuie deșteptată și desvoltată și față de cărțile cele rele, cari strică și ruinează nu numai trupul, ci și sufletul. O carte bună e cuib de înțelepciune, mai ales decât aurul, și cuib de înțelegere mai ales decât argintul (cfr. Pilde 16, 16.), iar o carte rea e otrava fantasiei, a judecății, a moralei și a religiosității. Trebuie să fim cu mai mare băgare de samă la alegerea cărților, decât chiar și la alegerea prietinelor, fiindcă prietini nu sunt totdeauna în societatea noastră și în vorbe sunt mai rezervați; iar o carte poate fi pururea cu noi și ea ne vorbește fără rezerve și pudiciție. Ce merite neperitoare își câștigă bărbații aceia luminați și cu dragoste față de omenime, cari au început, în țările mai culte, lupta împotriva cărților rele, pornografice și ce învățător cu minte și mamă bună s'a dovedit biserica prin opreliștea cetirii cărților primejdioase, dând voie, să le cetească,

numai celor probați, cari și din grămada noroiului unei cărți încă pot și știu scoate ceeace e folositor.

O mică digresiune. Tocmai în timpul de față legislația statelor inarticulează o convenție internațională împotriva cărților pornografice. Foarte bine, dar *ce folos de cea mai bună lege, dacă nu-i sprijinită de moralitatea popoarelor* și, poate fi vorba de moralitatea poporului, dacă tot în parlamente se lucrează pentru nimicirea religiozității, a celui mai puternic razim al moralității! Notez aceasta, prețuite frate, fiindcă convențiunea internațională contra pornografiei e un pas de mare însemnătate — spre bine. Lumea se va convinge însă în curând, că acest fel de dispozițiuni nu este suficient pentru atingerea scopului și va lua dispozițiuni și mai bune, cari vor avea în vedere nu numai vindecarea trupului de bacili, ci și vindecarea inimii de necredință. Să continu însă firul ideilor despre lectură.

Lectura pentru suflet e ca mâncarea pentru trup. Cum mâncarea numai așa folosește, dacă alimentele se primesc și introduc în tubul digestiv, dacă se absorb în sânge, dacă se asimilează diverselor țesături, din cari se compun organele trupului; — tot așa și „limba scrisă“ ne folosește numai așa, dacă ideile, judecățile și raționamentele din ea le înțelegem, intrăm în spiritul lor, le primim, le gustăm, asimilăm ce e bun și eliminăm ce e rău. Altcum lectura nu folosește nimic, cum nu folosește aceluia, care știe ceti în o limbă străină, dar nu cunoaște noțiunile exprimate în vorbele scrise. Acesta va pute ceti mehanice, dar nu și cu înțeles, cu intonație și estetic, nu-și va putea modela vocea după ideile și sentimentele, ce le-a depus autorul în propozițiile cetite, dar neînțelese. Remâne flămând sufletește, ca și care privește masa bogat încărcată cu mâncări, fără să le guste. Cu dreptul zice s. Gregoriu: „Mulți cetesc, dar se depărtează dela masa spirituală cu stomahul gol“ (Hom. 10 în Ezech).

În timpul de față se scrie mult: în cărți, reviste și ziare, se și cetește mult, dar nu se prea văd efectele. Oamenii nu progresează în bine, în înțelepciune. Motivul? *Pentru că se judecă puțin*, și e scris, că *»inima nebunului ca un vas spart și nici o știință nu va ținea«* (Sirah 21, 15). Importantul principiu al împărțirii lucrului trebuie să se aplice pe toate terenele vieții economice: în agronomie, industrie și comerț. Nu se poate valora însă, acest mare principiu în ceeace privește mai de aproape viața trupească și sufletească a omului p. es. în ce privește

nutrirea și gândirea. Aici fiecare individ trebuie să lucreze el însuși: să mănânce și să cugete, ce el a pregătit și născocit, ori a pregătit și născocit altul, — nu impoartă, la ce ne îndeamnă și sf. Scriptură, când zice: *»de tot lucrul gândeste«* (Sirah 31, 17). Cel înțelept, și urmează sfatul acesta: *»Cuvântul înțelept de l va auzi cel știutor, lăuda-l va pe el și peste el va adauge«* (Sir. 21, 16) și „*Grainurile bărbaților celor vestiți le va păși și va străbate gisele cele încurcate. În pământul neamurilor străine va umbla, că cele bune și cele rele întru oameni ispitește«* (Pilde 39, 2—5).

Lectura superficială n'are nici un preț, e timp pierdut, fără folos, ca o ploaie repede, urmată de vânt. Dacă o albină ar sbura numai peste flori și nu s'ar afunda în potirul lor, n'ar aduna miere nici când; așa nu-și înmulțește cunoștințele și nu-și nobilitează inima acela, care nu meditează asupra celor cetite. Aici se potrivesc cuvintele înțeleptului Sirah (21, 17): *»Auzi-a cel răsfățat și nu i-a plăcut«* (cuvântul înțelept) și *l-a lăpădat după dosul său*. Cel înțelept cetește, cumpănind și judecând ideile cetite. Ș'aceasta îi folosește, căci zice Domnul: *arăta-voi în cumpănă învățătura și cu amăruntul voi vesti știința«* (Sirah 16, 26).

În lectură, ca și în orice lucru, trebuie să se observe regulă, sistem. Să nu se cetească prea mult și materii prea diverse. Domnul încă zice: *»Fiule, nu te cuprinde cu prea multe lucruri«* (Sirah 10, 10). Lectura prea multă și prea încredințată nu strică numai trupului, împiedecându-se nervii gangliani în lucrarea lor, ci îngreunează, obosește și chiar strică și organele sufletului, sistemul nervos. „Nu se simte bine care mănă mult, ci care mănă atâta cât poate stomahul să fiarbă și să mistuiască ușor; — tocmai așa: nu acela e învățat care cetește mult, ci care examinează și aprofundează chiar și lucrurile mici“.

Despre lectura făcută fără nici un sistem, amintesc ceea ce scrie P. Lacordaire unui tânăr prietin al său: „Cu multă întristare esperiez, că în studiile tale nu ții un anumit sistem. Dacă și mai departe vei continua așa, cetind toate peste olaltă, fără nici un sistem și scop hotărât, — nu numai că vei prăda mult timp prețios, ci te vei desvâta de orice muncă serioasă, ce va fi un mare desavantaj pentru sufletul tău... orice faci, fă sistematic și statornic, căci așa fi mai vesel să aud, că nu cetești nimic, decât că toate le cetești peste olaltă.“ Celui ce

cetește fără sistem i-se potrivește adevărul s. Scripturi: „*est om, carele se ostenește, muncește și se sârguește și cu atât mai mult se lipsește*“ (Sirah 10, 13). Un astfel de om e ca muiera din s. Scriptură, care, deși a cheltuit cu medicii o avere întreagă, totuși eră tot mai rău, tot mai anemică și mai nepuțincioasă.

Omul înțelept înainte de toate își împlinește datorința, știind, că dela aceasta depinde tot progresul, și că ar fi o mare nenorocire dacă oamenii nu și-ar vedeă înainte de toate de slujba lor, ci ar umblă după alte căpătueli, după alte slujbe și alte ocupațiuni. Ingăduind timpul, cel înțelept cetește o scriere bună, folositoare și edificătoare de inimi, ferindu-se ca nu cumva lectura, în loc de fericire și veselie, să-i procure nefericire, fiindcă este și *istepie* »care înmulțește amărăciunea« (Sirah 21, 13).

Preotul înțelept va alege deosebit lectura, ce se ține de chemarea, de slujba lui. Va căută și în cetit »*învățătura dăscăliei sale*« (Sirah 39, 11). Pentru motivul acesta, și conciliul nostru Provincial din 1872 (pag. 131 și 133) admoniază clerul, ca în cultivarea științelor să aibă înaintea ochilor chemarea sa, datoria sa sfântă de-a promovă mărirea lui Dumnezeu, mântuirea sufletelor și binele bisericii, iar spre ajungerea acestui scop îi impune, să-și procure mijloacele necesare: cel puțin cărțile celea mai trebuincioase; nu să-și decoreze biblioteca cu ele, ci să le cetească, pentru a putea combate erorile, deslegă îndoelile și delătură defaimările lucrurilor celor sfinte. Tot așa lucrează și un avocat, un medic etc. cari se respectază. Ei cetesc și studiază într'una, și după luarea diplomei, deși câștigarea aceleia i-a costat mult timp, multe ostenele și multă cheltuială. Dacă nu s'ar ocupa cu studiul, deosebit cu ce privește misiunea lor, ar fi părăsiți de toți. Închipuește-ți un preot, care, după primirea absoluturului teologic, nu mai cetește, nu se mai ocupă cu științele teologice! Acela uită aproape tot ce a studiat, uitându-și, se răcește în zel, pe urmă nici nu mai știe, nici nu mai voește să apere adevărurile religiunii creștine, nici să le propună credincioșilor. Nu va fi în stare să-și îplinească misiunea, oricât de des ar ceti rugăciunea: „*Dispunătorule.... deschide ochii minții noastre spre înțelegerea evanגעleștilor tale vestiri*“ (Liturg pag. 85). Va fi eventual un bun administrator al porțiunii canonice, dar nu și credincios administrator al tainelor lui Hristos. Un astfel de individ nu înțelege adevărul, că Dzeu binecuvântă pe cari îl

binecuvântează pe Dânsul (Ibid. pag. 126), pe cari se silesc, se înfrână și aduc jertfe, cari cugetă și fac celea ce sunt spre buna Lui plăcere, — pe cari înțeleg, că biserica nu este numai un lăcaș de închinare, ci și un focalar de cultură, o vatră, la care să se încălzească și să se lumineze masele mari ale poporului, și un izvor nesecat de daruri sufletești și trupești. Atari preoți înțeleg, ce însemnează a fi povățuitor al poporului nu numai după nume și haine, ci și după sfat și înțelegerea nevoilor lui sufletești și trupești; înțeleg constatarea sf. Scripturi: „*povățuitorii norodului*“ (sunt vestiți) „*în sfaturi și în înțelegerea științei norodului*“ (Sirah 44, 5).

Iubite prietino, via, care nu se cultivă, nu produce; se umple de buruiană și se prăpădește (cfr. Pilde 24, 30); așa și noi, dacă nu ne cultivăm intelectul și inima și după părăsirea seminarului, ne rustificăm, ne umplem de buruiana păcatelor, mai ales în multele zile de iarnă și în zilele cu ploaie, deoarece scris este: „*întru poște este cel fără de lucru, iară mâinile celor bărbați sunt întru nevoință*“ (Pilde 13, 4). Pentruce, mai ales acum când cultura și științele înaintează așa de repede, să ne ocupăm și noi șerios cu studiul. La aceasta să îndemnăm și pe cunoscuții noștri, fiindcă ști tu bine, cât de mult se desprețuiește pe sine, cum și auctoritatea și demnitatea legată de misiunea lui, acel preot, care se îngroapă în materialism și se mărginește numai la cetirile din Liturgier și Euhologiu; știi bine, că un preot, care nu sporește ce a învățat, întărește pe dușmanii bisericii în presupunerile lor, că biserica ar fi pârținitoarea obscurantismului, și că preoții ar fi membrii inproductivi ai societății, cari socot, că au beneficiile pentru studiul, ce l'au făcut și nu pentru apostolia, ce sunt datori s'o facă în mijlocul poporului; creștinismul, religiunea luminării și a culturii: a mântuirii omului întreg, pretinde, ca cei puși în serviciul acestei sublime și dumnezeiești instituțiuni, *în locul întâiu*, să învețe (Mat. 28, 19 Marcu 16, 15), să grăiască la inima poporului, să-l mângăie (cf. Is. 40, 2) și să-l povățuiască spre bine. De aici amenințarea lui Dumnezeu: dară *»nu ai osebit, nici ai grăit celui fărădelege, ca să se întoarnă dela căile sale și să fie viu: cel fărădelege acela întru nedreptatea sa va muri și sângele lui din mâna ta îl voi cere*“ (Ezech. 3, 28), și amenințarea cu afurisănie și depunere pentru episcopul și preotul, care nu învață poporul. (Can. Apost. 58.)

De încheiere, să medităm serios asupra cuvintelor: *»cel ce lapădă învățătura, se urește pe sine, iar cel ce păzește învățăturile, iubește sufletul său»* (Pilde 16, 3).

Cu frățească dragoste — al tău devotat prieten

Senior.

Câteva date despre preoții româno-calvini.

(I)

Reformațiunea violentă, pornită în secl. al XVI-lea în biserica apusană catolică, a dat naștere literaturii noastre dacoromânești. Reformațiunea luă în schimb câteva sute de mii de suflete din corpul națiunii românești, le anexă la corpul națiunii maghiare și prin aceasta consolidează elementul maghiar-calvinesc, anume în Transilvania și câteva comitate din Ungaria, precum nu fusese niciodată mai înainte¹⁾.

Afirmația aceasta a lui G. Barițiu, ori cât s'ar părea de exagerată, cuprinde foarte mult adevăr. Principii și superintendenții calvini ai Ardealului s'au năzuit din toate puterile, folosindu-se în multe cazuri de mijloacele celea mai violente și neumane, să propage doctrinele religiunii lor între Români credincioși ai bisericii răsăritene. Urmările acestui proselitism religios au fost mulțimea de cărți românești, pline de învățături eretice, apărute cu cheltuiala și la porunca principilor²⁾, întemeierea câtorva școli românești, menite a servi ca mijloc de propagandă a calvinismului; înființarea, în secl. al XVI-lea, a unei episcopii româno-calvine; supunerea întregii biserici române, în seclul următor, unor episcopi, cari trebuiau să asculte în toate de superintendentele calvin; scoaterea multor ținuturi întregi de sub iuris-

¹⁾ G. Barițiu. Catehismul calvinesc impus clerului și poporului românesc sub domnia principilor G. Rákoczy I. și II. Sibiu 1879, pag. 84.

²⁾ G. Rákoczy I, prin scrisoarea de dto Tokaj, 27 August 1644, adresată soției sale, a dispus să i-se dea traducătorului Noului Testament, apărut la 1648 în Alba-Iulia, 50 fl. și postav pentru o țundră; (Dr. Ballagi Aladár. A magyar nyomdászati történelmi fejlődés. Budapest 1878 pag. 235); iar Mihail Apafi, voind să tipărească și Testamentul vechiu, românește, a dispus (în 23 Febr. 1681) să i-se dea traducătorului 40 fl., 40 vedre de vin și 12 gălete de grâu. (Történelmi Tár din 1878 pag. 205).

dicția vlădicilor românești și supunerea lor iurisdicțiunii superintendenților maghiari. Intrebuițarea acestor mijloace, ori cât de conservator ar fi poporul românesc, ori cât de mult ar ținea la datinele și obiceiurile strămoșești, n'au putut rămânea fără rezultat. S'au aflat o mulțime de preoți, cari au primit învățăturile calvine, făcându-se apostolii acelora în mijlocul poporului supus păstoririi lor, și s'au aflat și credincioși, cari au ascultat de glasul păstorilor rătăciți. În tot decursul veacului al XVII-lea aflăm un mare număr de preoți — »pastori«, cum îi numiau actele oficiale — cari nu aveau nici o legătură cu vlădicia românească, ci erau trimiși în parohii, de multeori fără hirotonire, din partea sinoadelor generale calvine și din partea principilor.

În șirele următoare voiu da câteva deslușiri nepretențioase, privitoare la preoții româno-calvini, dela jumătatea veacului al XVI-lea până pe timpul lui Teofil Seremi, sub care s'au început pertractările pentru unirea cu biserica dreptcredincioasă a Romei.

Primii, cari s'au gândit la o reformare a credinței răsăritene din Ardeal au fost Sașii. Inceputul l-au făcut cu Grecii, cari locuiau în suburbiile Brașovului. Valentin Wagner, un prietin bun al lui Honter — căruia i-a urmat în funcția de paroh —, și bun cunoscător al limbii grecești — el e autorul gramaticii tipărite la 1535 în Brașov în această limbă —, a tradus catehismul luteran în grecește (1544) »*haud sine maximis Universitatum Germanicarum gratulationibus*« cum ne asigură un cronicar din secl. al XVII-lea. Acelaș scriitor scrie cu multă indignare, că numai Românilor nu vreau să se facă părtași de »lumina« luterană, ci preoții lor, cari abia știu ceti cântările obicinuite, păstrează vechea credință desprețuind noile dogme și rituri¹⁾. Tot atunci apare în celalalt centru săsesc, Sibiiu, și catehismul luteran românesc, a cărui traducător pare a fi, cum s'a propus înainte cu câțiva ani, cunoscutul »Philippus Pictor«, care știă bine românește și a fost trimis de mai multeori, din partea orașului, ca sol în Țeara Românească (22 Iunie 1537, 24 Iulie 1539, 1 Iulie 1541, 10 Aprilie 1543²⁾). Un sas contimporan, preotul din Bistriță, Adalbert Wurm-

¹⁾ G. Haner, *Historia Ecclesiarum Transylvanicarum*. Francofurti et Lipsiae. 1694 pag. 205. Cf. și Benkő: *Transylvania etc. Vindobonae 1778*, vol. II, pag. 125—126.

²⁾ Iorga, *Documentele Sibiiului*, în *Hurmuzachi XI* pag. 855—858. Catehismul acesta se află în Hajdău »Cuvinte din bătrâni« II, 99—107 sub titlul: *Intrebare creștinească*. Primul, care a zis, că scrierea aceasta e copia numelului catehism a fost Hunfalvy (*Az oláhok története*. Budapest 1894. vol. II, pag. LXI).

loch, într'o scrisoare adresată în 1546 parohului din Vratislavia Ioan Hess, ne spune, că mulți preoți românești au primit catehismul acesta ca pe un lucru sfânt, mulți însă, din contră, îl desprețuesc ¹⁾. Peste câțiva ani, în 12 Martie 1559, judele Brașovului Ioan Benkner, Hauäs Beagner cum îl numiau Românii, împreună cu senatorii, a »reformat« biserica românească — reformavit Valachorum Ecclesiam, zice cronica latinească a orașului — și a impus învățarea catehismului, care nu poate fi altul decât cel din 1544 ²⁾.

Incercările de convertire ale Sașilor n'au avut alt rezultat, cu toate că Românii brașoveni aveau la 1565 un predicator care propovăduia noua lege »curată« în limba lor, decât celea câteva cărți românești, tipărite în decursul veacului al XV-lea, dintre cari unele par a fi fost mai cunoscute în principate decât la noi în Ardeal ³⁾.

Altfel au purces calvinii, cari s'au arătat dela început mai îndrăsneți și mai energici. Deta ținută în Sibiiu, din 30 Nov. până în 13 Dec. 1566, îi supune pe toți Românii ardeleni episcopului româno-calvin Gheorghe. Cei cari nu'l vor ascultă, să fie pedeșiți cu pedeapsa infidelității (hitlenségnek pénájával büntetesenek) ⁴⁾. Preoții români, pe lângă toate amenințările principilor și ale detelor, și-au păstrat și de-acî ncolo vechea credință, cum vedem din scrisorile lui I. Sigismund (2 Octomvrie și 11 Noemvrie 1567) și din hotărârile detei ținute la Turda în 6—13 Ianuar 1568. Erau însă și de aceia, cărora primirea noilor forme de credință nu li se părea o crimă. Astfel episcopul Gheorghe îi putea asigura pe cetățenii Bistriței (14 Ianuar 1568) că »idefelé sok keresztyén oláh pap vagyon«, cu cari un urmaș al său, Pavel Tordasi, a început a ține și sinoade anuale. În deta din Turda (21—26 April 1577) încă se constată (art. 5), că sunt multe sate românești, cari au părăsit credința grecească și ascultă cuvântul lui Dzeu în limba proprie ⁵⁾.

Azi se pot determina aproape cu siguranță ținuturile, cari s'au arătat mai aplicate a primi noile învățături protestante.

¹⁾ Heinrich Wittstock, Beiträge zur Reformationsgeschichte des Nösergaues. Wien 1858, pag. 59—60.

²⁾ Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum. Edidit Josephus Trausch. Pars I. Coroniae 1847, pag. 61.

³⁾ Vezi scrisoarea lui Luca Hirschel (14 August 1582) către Gaspar Bedecker, judele Bistriței, în Hurmuzachi XI, 656.

⁴⁾ Monumenta comitialia Regni Transylvaniae tom. II, 326—28.

⁵⁾ Ibidem tom. III, 118.

Ținutul Făgărașului a fost scos — la cererea proprie — după moartea lui Ghenadie I. (1579—1585) de sub jurisdicția vlădicilor români și supus jurisdicției parohului prim reformat din Făgăraș¹⁾. Sigismund Bathori însă, în urma tractatului încheiat în 20 Maiu 1595 cu Mihaiu Viteazul supune din nou districtul Făgărașului episcopului român, care era Ion dela Prislop, dându-i drept să ia și din părțile acelea florenul, pe care preoții români erau obligați a-l plăti în fiecare an vlădicului lor²⁾. Ținutul acesta, care a fost înzăstrat mai târziu din partea principilor calvini cu favoruri speciale, cum e d. p. scrisoarea lui G. Bethlen (18 Septemvrie 1624) prin care îi scutește pe preoții români de decimele, cari trebuiau să le plătească fîscului³⁾, a rămas supus până pe timpul lui Simion Ștefan jurisdicției vlădicilor Bălgradului. Pe antecesorul acestuia, Ilie Iorest, cu ocazia vizitei canonice făcute în 1641, îl vedem cutrierând, la începutul lui Iulie, și districtul Făgărașului. Din diploma de confirmare a lui Simion Ștefan (10 Octobrie 1643) se vede însă limpede, că peste trei protopopiate din districtul acesta va avea numai atâta jurisdicție câtă-i va da superintendentele calvin⁴⁾. Protopopii din acestea trei seniorate, cum le numește diploma citată, erau denumiți din partea principelui și supuși imediat jurisdicției superintendentului maghiar și trebuiau să observe condițiile, cari li s'au pus în 1643, despre cari se face amintire și în punctul 4 al diplomei din 8 Iulie 1647, prin care a fost confirmat protopopul Ion Pop Cichindealul peste 18 sate din țara Oltului⁵⁾. La început nici Sava Brancovici nu avea jurisdicție peste protopopiatele acestea, căci în diploma lui de denumire din 28 Dec. 1656 se vorbește numai despre comitatele: Alba, Hunedoara, Severin, Bihor, Zarand, Crasna, Solnocul de mijloc și din lăuntru, Dobâca, Cluj, Turda, Târnava și Maramurăș, despre districtele Chivarului, Bistriței și Beiușului și despre scaunele săcuesți și săsăști⁶⁾. În anul următor 1657, Susana Lorántfi, văduva lui Gh. Rákoczy I. întemeiază în Făgăraș, pe sama Românilor din jurul acestui oraș, o școală. Tot atunci s'a îngrijit de plata das-

¹⁾ Pokoly József, Az erdély református egyház története. Budapest 1904 vol. II, 171.

²⁾ Șincai, Cronică la a. 1596.

³⁾ Cipar, Archiv. pag. 551. ⁴⁾ Ibidem pag. 629.

⁵⁾ »Răvașul« din 1910 nr. 12.

⁶⁾ Cipar, Archiv. pag. 648 și urm.

cărilor¹⁾, de ajutorarea elevilor, de disciplină etc. Școala eră supusă supravegherei parohului prim calvin din loc. In clasele inferioare se învăța cetitul și scrisul în limbile română și latină și principiile fundamentale ale religiunei. In clasele superioare cari corespundeau, în parte, preparandiilor și seminarelor de azi, elevilor li-se propunea mai cu temeiu catehismul și totodată se deprindeau în măestria predicatului și a catechizării. Susana Lorántfi a întemeiat și o fundațiune pentru opt elevi români săraci. In părțile acestea nime nu putea fi ridicat la demnitatea de preot sau învățător, dacă n'a eșit din școala româno-calvină întemeiată de bătrâna princeasă²⁾.

In 9 Ianuarie 1659 ținutul Făgărașului e supus iarăși iurisdicției episcopului Bălgradului, cum se vede din decretul lui Acațiu Barcsai, prin care confirmă diploma de denumire a lui Sava Brancovici³⁾ și în acelaș an (20 Martie) preoții de aici sunt scutiți de toate contribuțiile, afară de onorarele, cari trebuiau să le dea domnilor de pământ⁴⁾. In 1662 Mihail Apafi, la intervenția cancelarului Ioan Bethlen de Kis-Bun, numește episcop preste ținutul de dincolo de Olt pe Daniil, pe care îl vom scoate de sub iurisdicția lui Sava și îl supune iuridicției episcopului »ortodox« (calvin), poruncindu-i să observe cu sfințenie condițiile obicinuite puse episcopiiilor românești⁵⁾. Daniil a condus, se pare, satele românești de preste Olt, până la sfârșitul anului 1685, căci la începutul anului următor îl vedem luând parte, în Țeara Românească, la actul consacrării lui Varlaam, vlădica Bălgradului⁶⁾. Și de fapt în diploma de denumire a lui Iosif Budai de Pischiș, succesorul lui Sava Brancovici, din 28 Decemvrie 1680, districtul Făgărașului e scos de sub iurisdicția acestuia (I. Budai). După trecerea lui Daniil în Muntenia, Țara Făgărașului e alipită din nou la episcopia Bălgradului și astfel Varlaam, care în prefața »Ciaslovețului« din 1685 e intitulat numai »(vlădică) al Bălgradului și al Vadului și al Maramurășului și al Silvașului« se poate

¹⁾ »Magistrul« acestei școli căpătă pe an 40 fl., 25 vedre de vin, 80 vedre de bere, 16 gălete de grâu, 2 porci, 2 cași, 25 care de fân și dela »boieri« 50 fl. Pokoly Jozsef, v. cit. II, 278 nota 1.

²⁾ Ibidem II. 278—80.

³⁾ Dobrescu, Fragmente, pag. 37—38. »Ecclesias Valachales in Districtu Fagarasiensi existentes episcopatu et iurisdictioni ipsius annectimus...«

⁴⁾ Ibidem pag. 39—40.

⁵⁾ Vezi decretetul în Bunea, Vechile episcopii. pag. 113—14.

⁶⁾ Cipar, Acte și Fragmente, pag. 239.

uami în prefața »Molitveinului« din 1689 »Arhiepiscop și Mitropolit sfintei Mitropolii a Bălgradului, al Vadului al Silvașului, al Făgărașului și al Maramurășului«¹⁾.

Sub Teofil, urmașului lui Varlaam, se încep pertractările de unire cu biserica Romei și preste câțiva ani Făgărașul, care fusese, cum am văzut, un centru puternic de calvinire al Românilor, devine *reședința episcopilor uniți*. Z. Păclișan.

Modernismul *).

Numirea nu exprimă adevăratul concept cuprins în cuvântul „modernism“. S'ar părea că sub această vorbă, avem de a înțelege tendința, de a introduce în biserică un spirit potrivit cu dezvoltarea științei de astăzi, având în vedere oarecum forma externă fie a învățăturilor, fie a instituțiilor bisericii. — În realitate, sub modernism, în înțelesul convențional ce se dă acestui cuvânt, înțelegem curentul ce tinde, nu la o modernizare exterioară, cât mai ales — după definiția ce i-o dă însuș pontificele roman: *complexus omnium haeresum* — la nimicirea revelațiunii, a constituției bisericii, și, în ultima concludie, la distrugerea creștinismului întreg; și asta în numele criticei istorice, în numele filosofiei, ori a sociologiei. Năzuința reformătoare, nu se mărginește deci la îndreptarea, la reformarea celor, ce poate ar fi de lipsă — ci în loc de îndreptare, de coregere — distruge totul, distruge întreg creștinismul.

Pontificele Piu al X-lea, a pornit o luptă foarte energică contra ideilor numite, mai întâiu

¹⁾ Bian - Hodos. Bibliografia românească veche la acești ani.

^{*)} NB. Izvoare. Enciclica papii „Pascendi Dominici Gregis.“ Pentru partea istorică, art.: *Modernismus* în K. L. lui Herder vol. IX. E. B.

prin alocuția din 17 April 1907 adresată cardinalilor în consistoriul papal; apoi prin decretul s. Oficiu din 3 Iulie al aceluiaș an; prin enciclica „Pascendi Dominici Gregis“ de datul 8 Septemvrie 1907; prin enciclica despre s. Carol Borromeu „Editae Saepius“ și prin „Motu Proprio“ din 1 Septemvrie 1910. Lumea mare a început să studieze, să discute ideile acestea, firește fiecare după gândul său, așa că pentru unii — lupta pornită împotriva modernismului a ajuns de odată, și un prilej binevenit să înjure și să ridice glasul contra intoleranței bisericii romane. Și chiar și la noi, mai ales la frații de dincolo, s’au găsit glasuri, cari să desaproabe ținuta pontificalui, să asvârle cu arma invectivelor contra lui, ca în potriva unui dușman al ori cărui progres liber și orice succes închipuit de a moderniştilor e înregistrat cu o vădită bucurie, numai și numai pentrucă e un curent contrar — papilor, ca și cum modernismul nu ar fi tot atât de dușmănos ori cărei religii creștinești, ba se poate zice ori cărui concept de religie, fie și numai naturală.

Ca să vadă oricine că nu exagerăm, când socotim vrednică de laudă pășirea energetică a pontificalui roman, ne vom năzui să schișăm pe scurt principiile învățăturilor acestora.

I. Basa filosofică a modernismului este agnosticismul. Minte omului nu poate trece peste sfera fenomenelor sensibile, nu poate cunoaște firea intimă a lucrurilor. Deci Dumnezeu nu poate fi obiectul științii, nice al istoriei. Neputându-se așadară dovedi existența lui Dumnezeu, se clătină, e evident, orice religie, fie și numai naturală. Și moderniştii nu se feresc nici de concluzia aceasta. Neagă religia naturală; resping argumentele prin cari dovedim necesitatea și posibilitatea descoperirii lui Dumnezeu; și în urmă înșasă descoperirea religiunii, făcută de Dumnezeu în

legea veche și de Hristos Dumnezeu-omul în legea nouă. Prin urmare, continuă ei, baza pozitivă a religiunii, n'avem s'o căutăm înafară, ci în lăuntrul nostru, în adâncimile sufletului nostru. Religiunea creștină s'a născut din trebuința firească a omului după religiune. Lipsa ce o simte omul, dorul și setea după supranatural, după ceva dumnezeesc, trece peste granițele strimte, ce le pune minții slabe necunoscutul (Dumnezeu). Aceasta tendință nepotolită naște în suflet, fără ca să ne tragem de samă, fără ceva raționament din parte-ne, fără vre-un act reflex, naște mai întâiu un sentiment vag, nelămurit, care chiar fiindcă e nelămurit și nedeslușit, se aciuie în subconștiință. Probabil că sub cuvântul „subconștiință“ ar fi a se înțelege părțile mai ascunse, părțile mai puțin arătoase, ale conștiinței. Cauza și totdeodată obiectul acestui sentiment, continuă dânșii, este realitatea dumnezească, este Dumnezeu. Sentimentul acesta nedeslușit unește aevea pe om cu Dumnezeu, acesta este începutul oricărei religiuni, chiar și a celei supranaturale, și sub acest raport, sentimentul ăsta intim religios este înșasă credința. Dacă sentimentul numit se ivește limpede în conștiință, iese din subconștiință la suprafața conștiinței, avem ceea ce se chiamă descoperire dumnezească sau revelațiune. Cum se vede deci modernismul investeste sentimentul religios al individului cu autoritate dumnezească, și îl socotește de norma și suprema regulă a credinței căreia, ca unicei descoperiri a lui Dumnezeu, trebuie să se supue și biserica. Credința este deci redusă la un criteriu subiectiv, la o impresie particulară, individuală. De unde, și cum vom putea deci deosebi halucinațiile, de adevărata credință? Religiunea înșasă să se nască din firea omului, din adâncimile ei? Asta o zic moderniștii chiar și despre religia lui Hristos! Ce aberație! Ca și când adevăru-

rile supranaturale le-am putea cunoaște cândva prin noi și dela noi, iar celea naturale — fără ajutorul făpturilor, a lumii ce ne împrejmuște!

În felul acesta, continuă moderniștii, credința reușește să apropie necunoscutul, elementul dumnezeesc, de știință (carea cum s'a văzut, nu poate ajunge la cunoașterea lui Dumnezeu), să-l lege, să-l amestece în fenomenele, în întâmplările vieții, pe cari le schimbă, le înobilează, le străfoarmă, cărora acest element dumnezeesc le dă o altă figură. Așa că istoricul trebuie să cerce a desbăra faptele nude de balastul suprapus, de elementul credinții, care le-a schimbat adevăratul caracter. Astfel: Hristos pe care l-au schimbat elementele credinții din evanghelii, ne apare în realitate numai ca un om, ca toți oamenii. Istoricul fidel va avea să delătore din scripturi tot ce'l îmbracă cu aureolă falsă. Tot astfel: dogmele ivite în biserică, se explică din faptul, că mintea analizătoare a omului a prelucrat simplaminte fazele, peripețiile, prin cari a trecut acel sentiment subiectiv religios, și la început le-a strâns în formule mai ușoare, iar ulterior în formule mai complicate, numite dogme. Acestea nu's în realitate expresia adevărului absolut, ci expresia simțământului religios individual, supus fluctuațiilor, după diversele grade de cultură ale credincioșilor. Nu-i mirare deci, că moderniștii acuză biserica, că ține așa de morțiș la nește formule, la încheieturile credinții. Simțământul religios, zic moderniștii, e un element viu, activ. Tot așa trebuie să fie și expresiunea lui, adecă punctele, încheieturile de credință. Vieța fără schimbare, fără de evoluție, nu se poate închipui. Deci trebuie să evolueze și dogmele, și formulele de credință! — Va se zică adevărul trebuie să se schimbe? Religia lui Dumnezeu exprimată în dogme trebuie să îmbrace altă și altă haină? Nu vede oricine că în

feliul acesta toate hotărârile conciliilor ecumenice pot fi date uitării, nesocotite, călcate în picioare? Dacă biserica, din motivul imobilității sale în ce privește dogmele, o pot numi modernistii societate moartă, petrificată, tot așa poate fi numit și Dumnezeu, căci nici El, adevărul vecinic nu se schimbă!

II. Credința înțeleasă în chipul unui sentiment religios, cuprinde elementul dumnezeesc neaccesibil minții omenești. Modernistul credincios admite dară existența realității divine adecă existența lui Dumnezeu, precum și existența Lui independentă de a noastră, în vreme ce modernistul filosof contestă însaș posibilitatea dovedirii acelei existențe! Dacă vei întreba acum pe modernistul credincios, pe ce își întemeiază el aserțiunea sa, îți va răspunde: pe experiența privată a fiecărui om. Anume: în sentimentul religios, care străbate inima fiecărui om, — toți îi simțim fiorul cald, — este o putere perceptivă, prin care omul nemijlocit atinge și vede pe Dumnezeu, și își câștigă convingere despre existența Lui, despre lucrarea Lui, în și afară de noi, convingere mai profundă, decât cea eventual câștigată pe tărâmul științii. Raționaliștilor, cari neagă astfel de argument, zicând că ei n'au experiat încă înlăuntrul lor, n'au simțit, n'au gustat pe Dumnezeu în chipul arătat de moderniști, le răspund cu mult cinism: n'ați simțit, căci nu voiți să vă puneți în împrejurări favorabile, prielnice aștorfel de emoții religioase, când Dumnezeirea se manifestă, se arată sufletului!

Concluzia absurdă a acestor vorbe, pe care o fixează și pontificele, este, că dacă figmentele acestea ar fi adevărate toate religiunile ar fi egale. Au doară nu sunt în fiecare religie astfel de experiențe, astfel de senzațiuni religioase? Au nu afirmă corifeii tuturor religiilor, că au avut și au astfel de emoții,

senzațiuni religioase, experiențe necontrolabile? Și cum vei putea să le tragi la îndoială, să le negi? Sentimentul religios doară e unul și același la toți oamenii! Iar propoziția sau dogma prin care exprimi sentimentul tău religios, e totdeauna adevărată, căci corăspunde dispoziției tale religioase interne, e icoana fidelă a ceea-ce simți în adâncul sufletului, conștiinței tale. Creștinismul între celelalte religii păgâne, și între celea creștine catolicismul vor fi eventual mai adevărate decât celelalte, pentru că în viața de toate zilele desfășură o activitate mai intensivă, — dar nici decât, din celelalte puncte de vedere. Iată dară egalitatea tuturor religiunilor, de carea modernii — nici nu se feresc.

În conformitate cu aceasta teorie, „Tradițiunea bisericească“ pentru ei, nu este, decât împărtășirea cu graiul viu, transmiterea din gură în gură a experiențelor religioase prin care a trecut sufletul nostru. Menirea ei este să trezească în alții sentimentele religioase, pe cari le-au probat, le-au experiat de altă dată, sau dacă nu au avut încă emoții religioase de loc, să le trezească pentru prima dată. Tradițiile acestea câte odată găesc teren foarte prielnic și își împlântă rădăcinile adânc în conștiințele oamenilor; câte odată pier grabnic. Faptul, că anumite tradiții traesc, continuă a sălășlui în sufletele oamenilor, e pentru modernii dovadă, că — sunt adevărate. Vitalitatea lor este semnul cel mai eclatant, că sunt sentimente religioase adevărate, reprezintă o credință adevărată. Iată deci din nou concluzia modernismului: Toate religiunile sunt adevărate. Toate doară trăiesc în conștiința multoral!

Ce privește raportul între credință și știință: acestea două nu se ating, n'au nimic comun. Religiuinea are de obiect necunoscutul; știința: fenomenele, ptele văzute. Acelaș om, întrucât e credincios poate

să recunoască dumnezeirea lui Hristos, învierea și înălțarea sa la cer; iar întrucât este omul științei, poate să le nege. De aci contradicția perpetuă ce o găsești în scrierile lor, dupăcum scriu ca oamenii științei sau ca „credincioși“, cari țin la convingerile lor religioase. Apoi, cu toate că susțin, că obiectele credinței și ale științei sunt disparate, totuș, în cazuri date, supun credința științei și enunță, că credința trebuie să se ațină de progresele științei. Tot atâtea erori osândite deja în conciliul vatican. Mentea sănătoasă îmi spune, că elementul natural trebuie să servească celui supranatural, și nu viceversa! Așa glăsuște fericitul pontifice Piu al IX-lea, în epistola către episc. Wratislav, de datul 15 Iuliu 1857: *Philosophiae esse, in iis, quae ad religionem pertinent, non dominari sed ancillari...*

N.

Documente privitoare la episcopul Țirca din Maramurăș.

Sighet, 12 Septemvrie 1709.

Czirka püspök ur ellen való inquisitióra exmittáltatnak fölső járásban Szaploneczai György és Dunka Alexa, Kaszóban Persa Simon és Jura Thomás, Szigethiben Szaploneczai Simon és Bihari András, Alsóban Jenei Mihály és Nagy Mihály.

Protocolul congregației com. Maramurăș, X. p. 278.

*

Sighet, 5 și 6 Februarie 1710.

Levata causa spectabilis ac generosi domini Francisci Darvai de eadem, incltyti comitatus Maramarosiensis vicecomitis, contra et adversus honorabilem Ioabum Czirca, Ecclesiarum graecae religionis in dicto comitatu Maramarosiensi existentium episcopum seu vladicam nominatum velut in causam attractum. Pro domino actore procurator Stephanus Csengeri de Udvarhely et dominus actor personaliter sollempni eaque universali protestatione dicit. Exhibált citatóriánknak serieséből világosan constál,

miért kellett az in causam attractust in jus átráhálnom, hogy t. i. az in causam attractus ő kegyelme posthabeálván minden isteni és emberi törvényeket, sőt a maga hivatalja szerint való kötelességről is elfelezkeztvén in anno 1709. proxime praeterito, püspökségének ideje alatt, diversis vicibus, temporibus et locis sok és számtalan rendeletben excessusokat pátrált és követett. Nevezetesen tisztésége alatt ugy idegen országból való bizonyos papokat, protopapokat, kalugereket, sőt ezen vármegyében lakó saeculáris becsületes nemes embereket is vert, veretett, arestáltatott, sok papokat pedig második házasságért a papságból letött, kik közül némelyeket fizetésért ismét felvött avagy legitimált; illegitimus divortiumokat perágált; klastromokat felvert, nevezetesen az uglyait mely is nagyon ezen vármegyének alsó járásában, az holott találtatott bizonyos bonumokat, elpraedált, melyeket magával el is vitt. Rendkívül való exáctiókat tött és szokatlan ujságokat hozott bé, mind papi rendben való s mind saecularis sok becsületes embereket rutul becstelenített, becstelenséggel illetett, maga elől az házból is kihajtott, űzött; némely falubélieket közönségesen templomoktól eltiltott, a templomoknak kulcsait maga kezéhez vévén, s mig nem fizettek, fel nem szabadította; nem azt cselekedte, az mit a papok gyűlésén végeztek, hanem pro suo lubitu, az mit maga akart és a publicumokat illető ecclesiai dolgokat nem a szabor notáriusa által adatta ki, hanem maga adta s adatta, az mint akarta. Közelebb pedig az megnevezett görög valláson lévő máramarosi ecclesiáknak synodusának nevezeti és a megirt Máramaros vármegyében lévő négy járásbeli espereseknek subscriptiójok s pecsétjeik alatt kegyelmes urunknak ő felségének egy Pap Stefán nevű nánfalvi pap által hamis levelet küldött, melybe sokakat a nemes vármegye tagjai közül ő felsége előtt synistre vádolt; részegeskedett gyakorta és ital közben a majszini klastromban egész éczaka részeg lévén, lövöldözött, mely miá a Besztercze felé menő passusokon levő sztrázsnán nagy láрма lett. Item részeg korában leánnyal rejtezett különösen kamarában, más feleségét elvévén hites férjéttől, azon asszonyt maga szállásán tartotta s hogy a férje kérte vissza, azon férjét az asszonyembernek békóban verette. Bizonyos gazdjának, kinél megszállott, cselédit az házból mind kiűzte, a gazda otthon nem létében, és csak maga hált egy papal együtt az gazda feleségével egy házban és több insolentiákat is cselekedett etc., melyeket hiteles documentumokkal kész vagyok comprobálni. Megkivánom azért iure:

1-mo ex eo, hogy az némely falubélieket közönségesen templomoktól eltiltott és míg nem fizettenek, fel nem szabadtotta, holott ex incumbencia officii az ilyen excessust pátráló espereseket és papokat sub amissione honoris et officii magának az in causam attractusnak kellett volna megbüntetni, hogy juxta Compil. Constit. Par. 1. Tit. 1. Art. 10. honorem et officium amittat s tovább ne legyen.

2-o az illegitimus divortiumokért hasonlóképpen, hogy tisztit amitálja és insuper fl. 200 fizessen iuxta App. Con. Par. 1. Tit. 8. Art. 4.

3-tio az rendkívül való exactiókért is iuxta mentem articuli 9. Compil. Constit. Par. 1.

Item 4-o sok papoknak második házasságokért papságból való letételésekért és azok közül némelyiknek fizetésért való legitimációjáért (mithogy az ilyen excessusokról expressa poena nincsen) ad mentem editionis 1 Comp. Constit. Part. 5. seorsim et singillatim kétszáz forintokon maradgyon.

5-to az nemes vármegye becsületes tagjainak ő felségének küldött hamis levelében való diffamálásáért és synistre lött vádlásokért,

ugy 6-to sok papoknak és külső nemes embereknek becsületenítéséért seorsim et singillatim in poenam emendae linguae incurrál, iuxta Decr. Tripart. Par. 2. Tit. 72.

7-mo papoknak és külső nemes embereknek megveretésekért, békóban való tettetésekért s megfogattatásokért.

item 8-o az uglyai klastromnak felveretéséért iuxta Decr. Tripart. Par. 2. Tit. 42. et 43. in poenam emendi capititis incuráljon.

9-no leánnyal különös helyen elrejtéséért és más ember feleségének férjétől való elvételéért és maga szállásán az gazda otthon nem létében az cselédek az házból kiűzte és csak egy papnak jelenlétében csak maga hált egy házban az gazda feleségével, (melyek is parázñaságnak nyilvánvaló jelei és bizonyági), megöletessék.

Pro expensis et fatigiis kívánok fl. 100. egyéb excessusi iránt pedig, melyekről fogok doceálni, a tekintetes nemes vármegye törvényes széki mit fog itélni, az említett tekittetcs nemes vármegye törvényes széki iudiciumára bizom. Minthogy pedig az in causam attractusnak, ő kegyelmének residentiaja és a dolognak meritumához kívánható elegendő zálogja nincsen, megkívánom a iure iuxta Appr. Const. Par. 3. Tit. 47. Art. 12. et Compil.

Constit. Par. 1. Tit. 23. Art. 9. ante omnia állécsón, elégséges kezeseket a dolognak meritumjához képest, ad minus 2000 forintokig, alioquin megfogattasék és mind az törvények vége szakadtáig fogva tartassék. Interim actor exhibet quatuor litteras relationas de et super attestacione certorum testium legitime confectas, item falsas litteras eiusdem episcopi sub nomine quatuor protopoparum Maramarosiensium emanatas, nec non paria testimonialium Francisci Sztojka, Michaelis Nagy alias Bölöni et Francisci Riskó iuratorum inclyti comitatus assessorum de et super actu potentiario dicti in causam attracti literis iisdem declarato emanatarum; item paria literarum comissionalium suae serenitatis principalis sub dato 23 Aug. 1709. emanatarum. De caeteris actor protestatur reservatis sibi reservandis. Pro in causam attracto: nemo. Differtur praesentis causae ventilatio ad crastinum diem propter absentiam in causam attracti ex gratia et reflexione inclyti comitatus.

Acta secundi diei.

Causa spectabilis ac generosi domini Francisci Darvai de eadem incliti comitatus Maramarosiensis vicecomitis, ratione officii sui velut actoris, contra et adversus honorabilem Iobum Circa, ecclesiarum graecae religionis in comitatu Maramarosiensi existentium episcopum seu vladicam nominatum, velut in causam attractum. Pro domino actore procurator idem qui superius. Actor cupit in causam attractum in poena supra in levatis fusius specificata convinci et aggravari. Mithogy pedig úgy látom, hogy az in causam attractus most is nem compareált, kívánom a iure iuxta edictum 42. Appr. Constit. Par. 5. hogy a per non venit sententiának emánálása előtt is az in causam attractus megfogattassék és mindaddig, míg az ellene emánálendő sententia executióba vétetik, fogva tartassék, vagy az mint feljebb levátámba megirattam, elegendő kezesség alá ad minus 2000 forintig vetessék.

Deliberatum:

Megvizsgálván a dominus actornak az nominált Czirka Jób in causam attractus ellen való allegatióját és productumit, melekől azon nevezett püspök uram láttatik világosan mind Isten mind ország törvényit manifestissime vilipendálni, mind kegyelmes urunk ő felsége fejedelmi autoritását csak maga absztinenciájával is perfunctorie observálni, mind a nemes vármegeye

autoritását contemnálni, mely productumokkal comprobálja is a dominus actor a dominus in causam attractusnak sokféle enormitását, 1-o hogy az falukat tali quali sub colore et praetextu templomoktól eltiltotta, kik is sok ideig istenszolgálat nélkül voltak és fizetésért szabadította fel, 2-o illegitimum divortiumokat tött, 3-o rendkívül való exactiókat tött a papokon s a falukon, 4-o ex eo, hogy a papok meghalván első feleségük, mást vöttek, papi tisztectől eltiltotta, azután fizetésért a bünt, nem bünné tévén, feshadította, 5-o a nemes vármegye tagjait ő felsége előtt synistre deferálta, 6-o sok emberséges nemes embereket és papokat becstelenített és mocskolt, 7-o mind nemesi és papi rendeket megvert, fogatott, békóba veretett és vért is ontott, 8-o klastromokat vert fel, 9-o leánnyal titkos helyekre zárkózott, mas ember feleségét elvette és maga szállásán tartotta, asszonyemberrel más egy pappal csak magánosan hált, melyek is paráznaságnak nyilvánvaló jelei, 10-o synodus és négy esperestek nevekkel hamis levelet irt; mindezek ex documentis domini actoris világosan constálnak, de mithogy a dominus in causam attractus sem per se, sem per procuratorem non compáreált, hanem magát opposite absentálta, az melyért méltán per nonvenientiam convincáltatik és aggraváltatik in totali aquisitione domini actoris, de mivel vigore Appr. Constit. Par. 5. edicto 42. az residentiátlan nemes ember ugy az exorbitáns oláh vagy orosz papok is incaptiváltatni---; per hoc az dominus in causam attractus is statim et de facto incaptiváltassék és ha magáért elegendő kezességet nem állíthat, legyen árestomban ad decisionem litis és egészen való satisfactióig; pro expensis et fatigiis fl. 60., salvo superinde permanente gratioso suae serenitatis principalis excelso iudicio. Dominus actor contentus deliberatione et agit gratias sedi iudiciariae petitque litteras sententiales in forma authentica extradari.

Protocolul congr. com. Maramurăs, X. pp. 294—7.

*

Sighet, 6 Februarie 1710.

Levata causa spectabilis et generosi domini Francisci Darvai de eadem incliti comitatus Maramarosiensis vicecomitis, ratione officii sui velut actoris, contra et adversus honorabilem Stephanum Popa alias Orosz, ecclesiae graecae religionis in possessione Nánfalva in comitatu Maramarosiensi existentis habita pastoris, velut in causam attractum; pro actore procurator

Stephanus Csengeri de Udvarhely et dominus actor --- sollemn
protestatione dicit.

Ezért kellett az in causam attractust in ius attrahánon
hogy az in causam attractus nem gondolván sem Isten, se
nemes ország törvényeivel, sőt maga hivatalját is maga elő
nem viselvén, in anno Domini proxime praeterito 1709. az em
litett Máramaros vármegyében görög valláson lévő mosta
püspökjével, Cirka Jób urammal magát conjungálván, az
püspöknek említett 1709 esztendőbeli püspökségében törté
mind --- enormis excessusibum is, de nevezetezen az meg
nemes vármegyében alsó járásban lévő uglyai klastromn
felverésében és felprédálásában complex volt, annakelőtte
megnevezett görög valláson lévő máramarosi ecclesiáknak ge
neralis synodusának nevezeti alatt és ugyanazon Máramaros
vármegyében lévő négy járásbeli espereseknek subscriptiójuk
alatt kegyelmes urunknak ő felségének megnevezett Cirka Jób
által iratott hamis levélnek azon synodus neve alatt való el
vitelben, vagy azon hamis levélnek continentiaja szerint egyéb
dolgoknak is ő felsége előtt a nemes vármegye becsületes
tagjainak diffamatiójukra és vádlásokra való és célozó propo
sitiójában követ és eszköz volt; megkivánom azért a iure, hogy
az in causam attractus Cirka Jóbnak sok enormis excessusibar
való correspondentiajáért s complicitásáért 1-mo honores e
officium amittát és 200 forintokkal büntetessék iuxta Appr
Constit. Par. 1. Tit. 8. Art. 40., 2-o az nemes vármegye becsü
letes tagjainak ő felsége előtt synistre lett vádlásokért és dif
famatiójukért poenam emendae linguae incurrat iuxta Decr
Tripart. Par. 2. Tit. 42. et 43. mindeneknek előtte pedig iuxta
Appr. Constit. Par 3 Tit. 47. et Comp. Constit. Tit. 1. Art. 9
item edictum 12. Appr. Constit. Par. 5. vagy a dolog meritu
mához képest elegendő kezeseket állitson vagy megfogattassék
és a törvények végeszakadtáik fogva tartassék. Interea dominus
actor exhibet litteras super citationem legitime confectas et de
caeteris protestatur reservatis sibi reservandis.

Pro in causam attracto: nemo; praesentis etiam causae
revisio differtur ad crastinam diem --- sedi iudiciariae comi
tatus.

Causa continuata spectabilis et generosi domini Francisci
Darvai de eadem, incliti comitatus Maramarosiensis vicecomitis
ratione officii sui uti domini actoris, contra et adversus hono
rabilem Stephanum Orosz alias Popa, ecclesiae graecae reli-

gionis in possessione Nánfalva in comitatu Maramarosiensi existentis habita pastorem, velut in causam attractum; pro domino actore procurator idem, qui supra et actor cupit in causam attractum in poena super in levatis specificata convinci et aggravari, de caeteris dominus actor protestatur.

In causam attractus praescriptus ad allegata domini actoris in sua persona replicat: Érttem a dominus actornak ellenem való sulyos allegatióját. Én, amennyiben püspök uramtól, Circától adhibeáltattam, ő kegyelmétől mint principálisomtól, megvallom, hogy egész affectióval dependáltam, minthogy tartoztam is, de hogy annyira elment volt benne, én ellene nem állhattam, nem parancsolhattam ő kegyelmének, adjon számot maga tetteiről, más semmiben annuentiám és consensusom nem volt sokféle indulatos pátrátusában. Ugyanis olyan ember, hogy az, kit intentiójában vagy elméjében bevőtt, azt omnibus motis in effectum deducálni igyekezett. Ami illeti kegyelmes uram ő felségéhez való expeditiómat, cselekedtem együgyű conceptusomtól viseltetvén, elhitevén magammal, hogy mindenekben subiaceálnom kell püspök uramnak, most vettem eszembe, hogy én az én gorombaságom miatt nagyot vétettem a tekintetes nemes vármegyének és tiszteinek, de minthogy együgyű gorombasággal cselekedtem, alázatosan a tekintetes nemes vármegyét deprecálom és bocsánatot kérek.

A klastrom dolgában sem részem, sem akaratom nem volt, in reliquis autem factis domini episcopi respondeat pro se, nem tartozom érette. Actor ad haec: Az in causam attractus maga megvallja a Cirka Jób hamis levelének kegyelmes urunk ő felségéhez ő általa lött elvitetését s recognoscálja, hogy azzal sokaknak vétett a tekintetes nemes vármegye tagjai közül s tudatlanságával menti magát; de ha szinte tudatlanságból cselekedte volna is, siquidem ignorantia neminem iudicio excusat, ezzel magát meg nem mentheti. Azért mivel propria oris fassio pro mille testibus habetur, kívánom azért ut supra, hogy ezen cselekedetinek alkalmatosságával lött diffamatiójáért sok becsületes nemes vármegye tagjainak nyelve váltságában maradjon ut supra. Egyéb excessusi penig, noha tagadja és amit cselekedett is, mondja, hogy püspökjéhez való obligatiójából cselekedte; de mivel exhibeált documentumimból világosan constál, hogy mindeneket, amelyeket levátámban irattam, ő kegyelme cselekedte, ő pátrálta, az is nyilván, nem volt az in causam attractus ő kegyelme olyan együgyű, hogy ne tudta volna a

jót a gonosztól megválasztani, nem kellett volna a Circa törvénytelen parancsolatinak effectuálásában elegyíteni magát, melybe minthogy elegyítette magát, kívánom a iure, hogy az *causam attractus* a fennspecifált poenába incurraljon. Mind neknek előtte pedig megfogattassék vagy elegendő kezesség alá vettessék *ut supra*. *Pro expensis et fatigiis fl. 60, de caeteris protestatur.*

Deliberatum:

Megvizsgálván a dominus actornak az *in causam attractus* ellen való méltó praetensióját, mivel világosan constál az e hibéált documentumokból, mind pedig tulajdon fassiójából, mely jóllehet *qualificative enuntiál*, de ugyanssak az *doceálja*, hanem csak *complexe* volt püspökjének, Circa Jóbnak sok enorm cselekedetinek, hanem mindenekben tanácsosa s mintegy *in ductora* volt és minden gonoszságnak eszköze, azért a levélben specificált *decretalis locus* szerint, *uti est Appr. Const. Par. 1. Tit. 8. Art. 41., in poena fl. 200 hungaricalium convincáltatik*, 2-o mivel a nemes vármegye sok becsületes tagjait kivált tisztjeit diffamálta és a felséges udvart is irásával *informálva*, jóllehet *seorsim et singillatim emendam linguae* érdemelne, mind az által *ex gratia sedis iudiciariae compendáltatik* és egy *simplex emendára convincáltatik in fl. 100*; 3-o a klostrom felverését, jóllehet tagadja Popa Stephan, hogy akaratja kívül esett, de ugyancsak megvallja, hogy jelen volt, az *documentumokból* az is elucescál, hogy *participált* is a klostromból elprédált jókból, azért méltán a *decretalis locus* szerint, *uti est Decret. 3. Par. 2. Tit. 42 és 43 in emendam capituli convincáltatik, secundum auctoritatem sedis iudiciariae fl. 100*. Minthogy pedig semmi *residentiája* nincsen, *usque ad satisfactionem megfogattassék*, vagy elegendő kezesseket állítsa magáért, *uti est edicto 42. Par. 5. Appr. Constit. Pro expensis et fatigiis fl. hungaricales 30*.

Actor contentus deliberatione et agit gratias sedi iudiciariae petitque litteras sententiales in forma authentica extradati

Prot. congr. com. Mar., X. p. 297.

publicate de Dr. Alexandru Cziplé.

CRONICĂ.

„Românul“, organul autorizat al partidului nostru național, apărut de curând, într'un număr din urmă (6), vestește cetitorilor săi, la cronica literară-artistică, apariția cărții: *Vieța lui Isus* de Ernest Renan, traducere de B. Marian. La sfârșitul notiței de zece șire adaugă: »Fiecare își poate procura această importantă carte pe prețul de 60 bani, dela orice librărie românească din Transilvania«. Suntem siguri că această notiță nu a trecut pe sub ochii directorilor ziarului »Românul« înainte de a ajunge la tipar, despre cari credem, că au scris din cea mai adâncă convingere, ori cel puțin au încuviințat din tot sufletul, șirele de program din numărul 1 al »Românului«, unde se zice: »Biserica și școala le socotim celea mai mari bunuri ale neamului nostru! Cel care rostește așa cuvinte calde despre Biserică, credem că o face ca un creștin convins și ca un bun Român. Ei, dar Renan a zis despre Hristos, că a fost numai un om, un fanatic simpatic, care împins de împrejurări și de firea sa deosebită, contemplativă, s'a crezut Mesia, și care în această slăbiciune a sa, a avut curajul să moară pentru idealul său. Minunile sale n'au fost minuni, ci simple fapte cari se pot explică pe cale naturală. . .

— Se poate oare, ca fiecare, care poate să deie 60 de bani pentru această carte a lui Renan, să se aleagă numai cu frumsețile poetice ale limbii din traducerea diui Marian? Mai ales, cine nu și-a luat osteneala niciodată în viața sa, să cetească și vre-o *apologetică creștină*, ori cel puțin vre-un *catehism*. . .

În chipul acesta ne alegem noi, cu tot mai mulți superficiali cu ridicole mutre de savanți, cari caută de sus, de pe căpriorii simplității proprii la credința creștinească, mai ales dintre tinerii . . . de bună speranță.

Noi ținem, că cronica literară-artistică a unei publicații este de mai mare importanță. Ochii directorului trebuie să treacă și aici.

Celor, cari cetind acest cel mai nou număr din Biblioteca »Lumina« — care începuse așa de bine cu Gârleanu, Agârbiceanu, Beldiceanu! — ar putea avea nedumeriri, și sunt de bună credință, le recomandăm cartea mai nouă a Dlui *Dr. V. Suciū: Raportul dintre Religie, Știință, Filozofie și Societate*. **Al. m.**

*

Lupta pentru tineret. »Tineretul este nădejdea viitorului«, s'a zis întotdeauna și cu tot dreptul. De aci pornesc toate efortările bărbaților luminați, ca să salveze micile odrazle, să le dedee la bine, să infiltrează în sufletul lor porniri nobile, să tacă din ele »caractere«. Ce plătește toată știința, dacă voința nu va fi oțelită pregătită pentru lupta viitorului? Toate statele au lucrat în direcția asta, necruțând nici jertfă, nici osteneală. Între ele ocupă loc de frunte Statele-Unite.

Sunt multilaterale eforturile bărbaților acestei republici, pentruca din tineret să crească o generație viguroasă, pregătită pentru viață, pentru »strugglefor glife«. Amintesc un singur lucru! Văzând că cumpătul sau cruțarea e una din celea mai de căpetenie virtuți sociale, I. H. Thiry din Long Island City statul New-Jork a întemeiat înainte de asta cu 25 ani Casse de păstrare anume pentru copii. Astăzi astfel de casse operează în 1168 școli din 118 orașe, împrăștiate prin 23 state ale Federațiunii. Din partea copiilor s'au depus până acuma 5.000,000. Va se zică cam 200,000 pe an.

Astfel de bănci s'au introdus și în Porto Rico, Hawaii și insulele Philippine. Numai în New-Jork au copii în băncile lor capital de 1.500,000. x.

TELEFON.

R. Sibiu. Da, »Epistolele către un preot tânăr« de Melcher, a căror traducere iese în foiletonul »T. R.« sunt aceleași, pe cari le-a tradus și soc. »Inocențiu Micu Clain«, înainte cu 20 ani. Ambele volume se mai află și acum la numita soc., și se vând cu prețul de cor. 3.

I. Feneșul sășesc. Foarte adevărat! Dispoziția § 5. II. b a statutelor »Reuniunii de misiuni«, care pe membrii ajutători — întru cât sunt preoți — îi îndatorește să ceară ținerea misiunilor în parohiile lor cel puțin la 5 ani odată, se refereste a potiori: și la membrii ordinari. — Cererile de natura celeia, ce ne faci, se rezolvesc totdeauna favorabil.

M. Oravița. Iată ce spune în cauză §. 14 al ordinațiunii ministrului de interne Nr. 78,543/V—1899: »Isteni tiszteletek és körmenetek alkalmával, a diplomok közelében, illetve a körmenetek elvonulása helyén levő korcsmák és pálinkamérések az isteni tisztelet és körmenetek alatt zárva tartandók. Az ezen szakaszban foglalt határozmányok kiterjednek a szesz italoknak korlátozt kímérésével foglalkozó engedélyesek üzletévre is. Nu numai crășmele trebuie închise deci, în timpul slujbei, ci și prăvăliile cari au dreptul de vindere limitată de alcohol: dacă sunt în apropiereaa bisericii, ori cad în calea vre-unei procesiuni.

I. București. Primum ofertul, și mulțămim înainte pentru sprijinul, ce ne veți da.

Dr. B. București; P. H. Cracovia. Primit cu mulțămite. — Vor urmă.

SUMARUL:

I. Roșiu: De vorbă în fața sionului românesc. — **Senior:** Importanța lecturii. II. — **Z. Paclișan:** Câteva date despre preoții româno-calvini. I. — **N.:** Modernismul. I. — **Dr. A. Cziple:** Documente privitoare la episcopul Țirca din Maramurăș. — **Cronică.** — **Telefon.**

Pentru redacție răspunde: Dr. Alexandru Rusu.

Proprietar-editor: Comitetul de redacție.